

Enrique Sánchez Costa. *El resurgimiento católico en la literatura europea moderna (1890–1945)*. Madrid: Encuentro, 2014, 373 pp.

SÍLVIA COLL-VINENT
Universitat Ramon Llull
scollvinent@filosofia.url.edu

Un cop d'ull a l'extensa galeria de retrats que ilustra el volum permet fer-se la idea de l'envergadura de l'estudi d'Enrique Sánchez Costa: de Charles Baudelaire, Paul Verlaine i Arthur Rimbaud, Oscar Wilde, Joris-Karl Huysmans, Paul Claudel, Francis Jammes, Charles du Bos, Gabriel Marcel, Léon Bloy, Charles Péguy, Jacques Maritain, Marc Chagall, André Gide, Julien Green, François Mauriac, Georges Bernanos, Valéry Larbaud, Hugo Ball, Jean Cocteau, Gino Severini, Max Jacob, John Henry Newman, Gerard Manly Hopkins, Coventry Patmore, Hugh Robert Benson, Ronald Knox, Gilbert Keith Chesterton, T. S. Eliot, Evelyn Waugh, Graham Greene, Miguel de Unamuno, Joan Maragall, Ramiro de Maeztu, E. Giménez Caballero, Eugenio Montes, Rafael Sánchez Mazas. El llibre és fruit d'una investigació que va donar com a primer resultat una tesi doctoral presentada a la Universitat Pompeu Fabra, per la qual l'autor va obtenir el Premi Extraordinari de Doctorat en Humanitats (2012). Escrit amb elegància i agilitat, capta de seguida l'interès del lector, que el pot llegir com si es tractés d'una biografia coral.

Ens trobem davant d'una sòlida recerca del fenomen del ressorgiment catòlic en la literatura europea, en tres tradicions: el *renouveau catholique* francès, objecte de la primera part (pp. 25–164); el *catholic revival* anglès, de la segona part (pp. 165–243), i el ressorgiment catòlic a Espanya, de la tercera (pp. 245–352). S'hi sumen una introducció (pp. 9–24) i una conclusió (pp. 353–374). La crisi dels principis de la civilització moderna que va resumir Paul Valéry en la cèlebre conferència «La crise de l'esprit» (1919), els excessos del materialisme, del positivisme i del científisme obturen els espais d'espiritualitat en les entreguerres, i això motiva que a través del catolicisme s'obri una via de ressorgiment espiritual, fins al punt de convertir-se en un fenomen literari de moda. És el que s'explica en la introducció, i s'escenifica eficaçment amb l'episodi de la conversió de Hugo Ball, fundador del Cabaret Voltaire, i amb el seu espectacle dadaïsta de poesia fonètica: la mort de la paraula expressa l'enfonsament d'un món de cultura i tradició dominat per la fe en el verb. El motor d'aquest fenomen és França i el seu *Renouveau catholique*, estudiat en la primera part, sens dubte la més substancial del volum. L'autor ressegueix amb atenció les conversions d'escriptors francesos, començant amb la de Paul Claudel. Baudelaire és situat com a precursor, a partir d'una lectura cristiana de *Les fleurs du mal*, i d'una visió que va ajudar a difondre Claudel mateix, com a poeta del remordiment que busca la transcendència. El panorama que va dibuixant Sánchez Costa és dominat pel signe de la reacció espiritualista, des del simbolisme i el misticisme, però també des de l'ultramuntanisme de Barbey d'Aurevilly, des del decadentisme de Huysmans (*À rebours*), o fins i tot el d'Oscar Wilde, que abraça el

catolicisme en el llit de mort, o, en un altre extrem, des de l'esperit antiburgès de Léon Bloy. La solidesa literària del grup del *Renouveau* queda demostrada, en tot cas, amb el simple fet, subratllat a la p. 40, que molts dels autors hagin ingressat al cànon de la prestigiosa Pléiade (Green, Claudel, Mauriac, Péguy, Bernanos, Cocteau, Verlaine i Larbaud).

L'estudi ajuda el lector a entendre la complexitat del *Renouveau*; d'entrada, amb la divisió en constel·lacions (Claudel, Maritain i Chesterton), a fi de mostrar les divergències en el tarannà dels autors. L'interès de Sánchez Costa, tanmateix, és posar èmfasi en el recorregut espiritual dels autors, en la seva recerca del transcendent, a partir de la literatura intimista, dels diaris personals o memòries, i també de l'exploració d'una abundosa correspondència. Així, les relacions i les amistats intel·lectuals són centrals en la investigació d'aquests itineraris espirituals. És il·lustratiu en aquest sentit el cas de Jacques Rivière, per la posició que gaudia com a director de la *Nouvelle Revue Française*, tal vegada la plataforma més influent de la crítica i la difusió literàries en les entreguerres: Rivière, com Du Bos o Thibaudet, entenia la crítica com la trobada entre dues ànimes, com si hagués de cercar la comunió espiritual amb el lector. La correspondència entre els autors pren així una significació tot al llarg de la recerca per il·lustrar aquest punt de confluència o distanciament espirituals (Rivière–Claudel, Rivière–Gide, Gide–Maritain, Gide–Mauriac, Mauriac–Marcel...), per anar teixint els camins que els porten a la conversió, els deutes espirituals contrets, o les mediacions que intervenen en cadascun dels processos de vivència del cristianisme. L'accent de l'estudi cau, doncs, en la reflexió sobre el camí espiritualista, no sempre plàcid o exemplar, puntejat per episodis de gran tensió, com ara la batalla de Gide amb la *Novuvelle Revue Française*. Sánchez Costa dissectiona la història de la desafecció de Gide i les desavinences amb Claudel i Maritain, sobretot a partir de *Corydon* (1924). L'homosexualitat és certament un tema central (pp. 70 i ss.).

Un dels mèrits de l'estudi és l'aproximació al ric teixit humà del *Renouveau*. L'ambient de la Sorbona a principis de segle, les enquestes a la joventut d'Agathon (pseudònim d'Henri Massis), les reunions a la casa de Maritain a Meudon, o les trobades ecumèniques de Berdiaeff donen vida a les inquietuds espiritualistes de tota una generació marcada per la Guerra i la crisi de la civilització occidental. També és important l'atenció al teixit editorial, és a dir, les plataformes des d'on es difonen les principals obres de la literatura d'inspiració catòlica: Le Roseau d'Or (fundada per Matitain, el 1925), editorial en la qual *Sous le Soleil de Satan* de Bernanos aconsegueix un tiratge de 60.000 exemplars, o la seva equivalent anglesa Sheed & Ward (1926). L'aposta d'aquestes editorials per difondre literatura catòlica des d'una visió no confessional ni clerical, oberta a posicions diverses i amb voluntat integradora (p. 105), és tal vegada un dels fruits més importants del fenomen del ressorgiment catòlic europeu. Un dels resultats literaris destacables és l'actualització de l'hagiografia, amb un enfocament modern i elevat la qualitat literària d'un gènere molt esgotat (p. 56).

El debat sobre art i moralitat en la novella es toca més de passada, sobretot a partir de Mauriac. Deixen de ser catòlics Mauriac i Greene pel fet de descobrir els estrats podrits de la natura humana? —es pregunta l'autor. Segons ell, l'etiqueta «literatura catòlica» és fallaç: el catolicisme no es pot identificar amb cap etiqueta (classicisme, romanticisme, fantasia

o metafísica) perquè l'únic que uneix els escriptors catòlics és la fe (p. 23). La qüestió de la responsabilitat moral del novellista, però, no és significativa en el context d'aquest volum, perquè no s'hi analitza cap novella, ni de Mauriac, ni de Greene, ni de Bernanos ni de cap altre, ni tampoc l'estètica de Maritain és sensible al gènere novellístic. Pren més relleu en canvi, a partir de Maritain, la relació entre tradició i modernitat i, concretament, entre classicisme, tomisme i l'art d'avantguarda, més il·lustrada amb exemples de les arts plàstiques que no pas literaris. Les relacions entre catolicisme i nacionalisme es desenvolupen en una secció específica, per l'associació de molts escriptors catòlics (Maritain entre d'altres) amb el moviment de l'Action Française. S'hi analitza la influència, utilització del nacionalisme, i el creixement exponencial de la influència maurrassiana entre els joves, fins arribar a la condemna vaticana de l'Action Française del desembre de 1926, que provocà al seu torn reaccions importants, com la del mateix Maritain, que acabarà desembocant en el volum *Humanisme intégral* (1936).

En l'apartat dedicat al *Catholic revival* anglès, Sánchez Costa hi passa més de puntetes, i l'estudi perd profunditat en l'anàlisi de les afinitats entre els escriptors. Primer resumeix l'articulació del moviment d'Oxford i el procés de conversió de Newman, i la seva influència sobre altres escriptors més joves (T. S. Eliot, C. S. Lewis; a França, Claudel, Rivière, Green o Mauriac; a Espanya, Marichalar en va traduir textos a *Cruz y Raya* i *Revista de Occidente*). Després tracta de la trajectòria dels poetes Coventry Patmore (influent en V. Larbaud, Claudel i Chesterton), G. M. Hopkins (el seu medievalisme i la seva recepció francesa i espanyola); les conversions de R. H. Benson i Ronald Knox. Dedicava més espai a la «consetellació Chesterton» (204-220), però sense acabar d'explicar l'autor ni la seva relació amb Newman o altres escriptors catòlics; la recepció francesa i espanyola s'apunta breument. Un segon bloc d'autors el formen Graham Greene i Evelyn Waugh, val a dir l'aposta per una novella realista espiritual, pel *thriller* espiritual i per l'antiheroi tocat per la gràcia divina.

Pel que fa al ressorgiment catòlic a Espanya, l'autor repassa les divergències entre el catolicisme liberal i l'integrisme, el programa moral del krausisme, buidat de contingut dogmàtic; el cristianisme agònic d'Unamuno, el seu vessant d'agitador espiritual, i l'evolució de l'uropeisme al casticisme; el catolicisme vitalista de Joan Maragall, i l'amistat amb Unamuno a través dels debats epistolars. Les trajectòries d'Antonio Marichalar i José Bergamín, i el catolicisme renovador de *Cruz y Raya*, mereixen un apartat: s'hi assenjala, per exemple, l'afinitat entre la crítica de Thibaudet, Rivière i Du Bos i la de *Cruz y Raya*, una revista que s'allunyava de la crítica historicista, buscava simpatitzar amb les obres, i es feia ressò de la difusió del ressorgiment catòlic de la literatura europea; també s'apunta la coincidència de Marichalar amb Larbaud. La següent secció observa la trajectòria de Maeztu, des del socialisme radical al socialisme liberal del període anglès i a l'humanisme catòlic. L'anàlisi es detalla amb comentari de textos, com ara el dedicat a la crisi de l'humanisme (1919), crítics amb el liberalisme i l'autoritarisme, i acaba tractant l'evolució de Maeztu cap al conservadurisme tradicionalista. Un darrer apartat es dedica a la temptació feixista de Rafael Sánchez Mazas i Ernesto Giménez Caballero. Les idees d'aquests autors arrelen en el passat i en el ressorgiment catòlic, pedrera riquíssima de materials per construir el nou

ordre estètic i polític (p. 338 i ss.). Sánchez Costa analitza la confluència de misticisme i feixisme en aquests autors polititzats, per mitjà del comentari de textos llargs i programàtics.

Es desprèn de la conclusió que els autors del ressorgiment catòlic mereixen la consideració de radicals (en el marc del neotomisme, del personalisme cristià o de la dogmàtica catòlica), homes que batallen per una renovació espiritual del catolicisme. Sánchez Costa ha reeixit a dibuixar el mapa d'aquest fenomen europeu, amb més profunditat en el cas francès perquè s'ha nodrit de testimonis de primera mà. Una bibliografia, una relació de títols en llengua original —en el volum sempre apareixen traduïts al castellà— i un índex onomàstic haurien fet servei al lector d'aquest estudi.